

ALBERTO GIACOMETTI GYŰJTEMÉNYES KIÁLLÍTÁSA BASELBN

Basel világhírű Kunstmuseuma és gazdag magángyűjteményei révén Európa egyik képzőművészeti központja. Itt rendezték meg a Kunsthallében a múlt év júliusában a tavaly tavasszal elhunyt olasz szobrászművész, Alberto Giacometti gyűjteményes kiállítását. A látottak ismertetése előtt azonban úgy érzem, előljáróban szólnom kell életéről is.

1901-ben született egy művészcsalád gyermekeként. Apja festő volt, nagybátyja iparművész. Már tizenhárom éves korában fejeket mintázott. Művészeti tanulmányait 1919-ben kezdte Genfben, ahol 1922-ig tartózkodott. Innen Párizsba utazott, itt a Művészeti Akadémián Bourdelle-nél tanul. Ekkor érdeklődése a prehisztórikus szobrászat primitív szimbolikája felé fordult. Ez jórészt mestere ez irányú érdeklődésének tudható be. 1923-ban egy ideig Archipenko műtermében dolgozott, így a kubista hatások sem kerültek el. Ezekben az években került szoros kapcsolatba a szürrealista mozgalom irodalmáraival, képzőművészeivel. Több közös kiállításukon vett részt fiatalkori műveivel. 1934-től azonban visszakanyarodott akadémiai éveinek munkásságához, amennyiben ismét modell alapján dolgozott. Szakított a szürrealisták meghökkenést hajszoló világával. Ebben az időben közeli barátságba került Sartre-ral és Simone de Beauvoir-ral. Beauvoir írja a kor hatalmában róla: „Breton és barátai szerettek olyan tárgyakat, amelyeknek alig van kapcsolatuk a valósággal, csak utalnak rájuk. De két-három év óta Giacometti zsákutcának tartotta ezt az utat. Vissza akart térni ahhoz, amit most a szobrászat igazi, alapvető kérdésének tartott: az emberi arc újjáteremtéséhez.”

Ekkor kezdődik az a majdnem tízéves „felkészülési” periódusa — ezt az időt jórészt Genfben töltötte —, melynek végére sikerült megtalálnia egyéni hangját. Amikor 1945 után visszatér Párizsba, szinte kiszakad belőle igazi, senki máséval össze nem téveszthető formavilága. Hatalmas lendülettel fogott ekkor munkához. Haláláig szinte ontotta magából szebbnél szebb szobrait. Ezek révén már nagy nemzetközi elismerésre tett szert. 1948-ban volt New Yorkban első gyűjteményes kiállítása, melyet aztán sorozatosan követtek az újabbak, többször Párizsban, de Nyugat-Európa számos más városában is. 1962-ben elnyerte a Velencei Biennale szobrászati nagydíját, 1964-ben a Guggenheim-díjat.

A kiállításon nagyszerű képet kaphattunk Giacometti művészetéről, mivel csaknem teljes életműve volt itt együttlátható.

A termekben az alkotások kronológiai sorrendben követték egymást. Az elsőben látottakon még rengeteg századelejei avantgard hatás érződött, különösen a kubizmusé. A harmincas évek elejéről származó szobrok már sajátosabb hanggal rendelkeztek. Ezeket már szürrealista korszakában készítette. Ami leginkább megmaradt bennem, az az 1934-ből való, a néger művészetre emlékeztető Tér című álló alak volt. Úgy érzem, ez a szobra hordozza magában leginkább későbbi stílusának csiráit. Érdekesekek voltak még a Picabia-festmények világára emlékeztető szobrok is, például a Független golyó, vagy a Megtámadhatatlan kéz, de ezeket valóban csak az „érdekes” jelző illeti meg későbbi művei mellett.

Még néhány tanulmányoszerű grafika és szobor követte a szürrealista műveket, amelyek a nosztalgikus, „keresési” korszakból származtak. Ezek után következett az igazi Giacometti.

Az emberi arc újjáteremtésének problémáját kivételesen oldotta meg. Portréi e műfaj újjászületését jelentik. Ezek a megnyújtott formájú, térbe emelkedő félalakok lenyűgöző hatásúak. Úgy el lehet ámulni némelyiken, mintha az ember egy gótikus székesegyházat csodálna. Pedig nem nagyobbak ezek a szobrok egy méternél. Felületük szétfolyt, megszilárdult lávára emlékeztetnek. Giacometti legtöbbjéről ma is élő szobrászöccsét, Diegót mintázta meg. A Diego-portrék a legerőteljesebbek. Az arcoknak, talán a hasonlatosság következtében önpórtre erejük van.

Nagy hatással voltak rám a lehetetlenségig megnyújtott figurák is. Ilyeneket rengeteg változatban készített Giacometti. Voltak magányosan álló alakok, csoportosak, de nyuglatanul járkálók is. A kiállítás utolsó, legnagyobb, modern üvegteremtésében helyezték el ezek nagy részét.

Egyik leghíresebb közülük az 1950-ben készült Napszekér, amelyben legösszetettebben éreztem Giacometti lényegi mondanivalóját. A szobor két hatalmas kerék tengelyére helyezett labilis talapzaton áll, égbe nyúló női alakot ábrázol. Az abszolút labilitásban levő figurában ennek ellenére a legmegkapóbb a bizonytalanság legyőzésének akarása. Úgy érzem, nem sokan fejezték ki erőteljesebben a modern kapitalizmus elidegenedett világának talajtalanságát, szorongásos életérzését, mint Giacometti ezzel a szobrával.

De az volt a benyomásom, hogy csaknem minden új korszakbeli műve ezt az életérzést sugározza. És ami nagyon megragadott, az a szobrokban feszülő ellentétesség volt. Nagyon sokból érződött az a művészi alapállás, amely a Napszekérben van meg legteljesebben. Talán Giacometti saját szavai tudnák ezt kellően megvilágítani: „Annyira fölhalmozódnak az apró vereségek, hogy elérkezik a pillanat, amikor már nem lehet tovább menni... Ha a vereségek módszeresen bele vannak vésve a negatívba, amelyet kiszolgáltattunk a közönségnek, akkor legalább jelzik, mi volt az eredeti elképzelés.”

Nos, ez az eredeti elképzelés az, ami keresztülcilliant sok szobrán, különösen a portrékon és a magányosan, vigyázzban álló női figurákon. Annak ellenére, hogy e szobrok valóban a mindennapos „fölhalmozódó vereségek” egy kritikus ponton való kikristályosodásai, mégsem egyértelműen pesszimisták, szorongással telítettek, széthullást sugárzóak. Legnagyszerűbbnek azt éreztem bennük, ami csak az igazán nagy alkotások sajátja, hogy a világot ellentétességében tükrözik vissza.

Giacometti nagy hatását tehát abban látom — s már nemcsak érzem —, hogy a világot dialektikus voltában tudta megragadni. Szobrai: kiáltások a biztonságért, az Ember elvesztett harmóniájáért.

ELIÁS PETER

A SZEGEDI BELVÁROSI TEMETŐ RAVATALOZÓJA ÉS FRESKÓI

A szegedi Belvárosi temetőben Borvendég Béla tervei szerint épült, a hagyományos ravatalozótól eltérő formáival szokatlan új épület méltán szerzett nagy elismerést az építésszek és műértők körében itthon és külföldön egyaránt. Legutóbb a San Paoló-i biennalén aratott osztatlan sikert ez a modernségében az átfogalmazott hagyományokat hordozó, kis terjedelmében monumentális hatású épület. Arczal — három ravatalozó helyiségének üvegfrontjával — a temető felé fordul, s ez a hatás itt érvényesül. A köríven lépcsőzetes törésben elhelyezkedő három hajón — s e fogalom jogosultságát a hagyományokra utaló motívumok kölcsönzik — erős szerkezeti elemek uralkodnak. Az alacsony szögben emelkedő támpillérek — amelyeken áttör a vaskos, ugyancsak beton ereszt — képzettársításként a románkori templomok vonalait idézik, míg az épület oldalsó és hátsó megoldása a román rotundára utal. De mindez csupán emlékeztető; anyagiságában, formáinak összhangjában modern épület áll előttünk.

A formák gondolatot, érzelmet, magatartást közölnek. Valljuk be tehát: nem a külső szokatlansága zavarja meg a nézőt, aki a temetőben eddig szürke, szomorú, eleve nyomott hangulatot árasztó épületekhez szokott, hanem az, hogy az új épület emelkedett s — ha szabad itt e szót használnom — derűsebb hangulatot áraszt, mintha a halált, temetést, mint az élet törvényszerű, természetes befejezését fogadná babonátlanul, az irrealitás mítoszának nyomasztó érzete nélkül. Nem hirdetné a gyászt, csak tudomásul venné, s feladata a tiszteletadás, az emberhez méltó szép búcsú, eleink tartalmas szavával élve a végtiszteesség megadása lenne, s az az érzés, hogy az élők őrzik emlékeztükben, életük tovább futó napjaiban azok létét is, akik a természet törvényei szerint életüket befejezték.

Ennek a hatásnak tökéletes képi ikerpárja a három — voltaképpen egy, mert összefüggő — freskó, melyeket a Hódmezővásárhelyen élő Szalay Ferenc alkotott meg a ravatalozó három helyiségében. A művész szívesen vállalta a feladatot, mert — mint mondotta — az épület szellemét rokonnak érezte elképzelésével. Freskók tartalmát leírni csak tökéletlen leltározás volna: meg kell nézni őket. A látvány gondolat- és érzeletnemző. Egyiken a halál fölé magasló, az élet tovább folyását és megőrzését sugalló három nőalak, másikon a terebélyesen szerteágazó, mintegy a halálon dúsan sarjadt életfa, a harmadik népballadai hangulatával, fogyó holdjával az örökös filozofikus tűnődés, a minden emberi sors vég-kérdésének felemelő, az emlékeztetbe alámerülő iránti tiszteletadásra és örökségére, az élet méltó, tisztességes folytatására intó költészet. A színek világossága nem annyira derű, mint természetes tudomásulvétele az élet rendjének, nyugalom.

Szalay első freskóival maradvánót alkotott a múlandóság földjén; épület és freskó korszerűségben találkozó, hagyományok elemeit összeötvöző, magas igényű együttese gazdagítja Szegedet.

NÉMETH FERENC